

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Elevers lärande i en kvalificerad yrkesutbildning.

En studie av hur begreppet KASAM används i undervisningen.

Camilla Eide
Annika Skogsborn

”LAU660”

Handledare: Anita Franke

Examinator: Maj Arvidsson

Rapportnummer: HT06-2611-201

Abstract

Examinationsnivå:	10 p
Titel:	Elevens lärande i en kvalificerad yrkesutbildning. En studie av hur begreppet KASAM används i undervisningen.
Författare:	Camilla Eide och Annika Skogsborn
Termin och år:	HT 2006
Institution:	IPD
Handledare:	Anita Franke
Rapportnummer:	HT06-2611-201
Nyckelord:	KASAM, Antonovskys, Stressorer, lärostilar, vuxenpedagogik.

Syftet med undersökningen var att studera på vilket sätt begreppet KASAM används i undervisningen inom kvalificerad yrkesutbildning, för specialistundersköterska inom vård av äldre.

Våra tre frågor var:

1. På vilket sätt används begreppet KASAM i utbildningen?
2. Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM i sin utbildning för att de skall få en koppling mellan den teori de läser i utbildningen och den kommande yrkesverksamheten?
3. På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten hos KY - eleverna?

Metod och material

I vår undersökning har vi studerat litteratur om vuxenlärande, inlärningsteorier och Antonovskys begrepp om KASAM och det salutogena synsättet. (KASAM innebär en "känsla av sammanhang".) För att samla in data till vår undersökning, har vi använt oss av halvstrukturerade intervjuer med öppen ansats. Intervjuerna gjordes på sju elever. Vi har valt en kvalitativ forskningsansats där vi kunde tolka, beskriva och förstå vårt material.

Resultat

Eleverna gör reflektioner från praktiken och använder sig av begreppet KASAM för att förstå innebörden i sin praktiska yrkesverksamhet. Eleverna erfar att av teorin i undervisningen, kan de nu lättare koppla den till sitt praktiska arbete i vård och omsorg. Eleverna säger sig ha fått en djupare helhetssyn på människan och får lättare ett sammanhang i sin yrkesverksamhet.

Betydelse för läraryrket

Vi har funnit att användning av begreppet KASAM i teorin, kan öka elevernas förståelse att se människan som en helhet. Vår undersökning visar att begreppet KASAM kan användas som ett verktyg för att lättare förstå sambandet av teori och praktik.

Förord

Vi vill framföra ett stort tack till alla elever i klass KY4 och även till lärarna vid KY-Akademien, Studium, Göteborgs stad för att ni avsatt tid, ställt upp med intervjuer och gjort det möjligt för oss att genomföra vårt examensarbete.

Vi vill också tacka vår handledare Anita Franke för all hjälp under arbetets gång.

Till sist vill vi även tacka alla Er som bidragit med synpunkter och råd om vårt examensarbete.

Camilla Eide och Annika Skogsborn

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning.....	4
2 Inledning.....	5
3 Syfte och problemformulering.....	6
3.1 Fråga.....	6
4 Litteraturgenomgång.....	7
4.1 Kvalificerad yrkesutbildning för specialistundersköterska inom vård av äldre.....	7
4.2 Teorier om lärande.....	8
4.2.1 Det livslånga lärandet.....	10
4.2.2 Teori och metodik i vuxenlärande.....	11
4.3 Känsla av sammanhang, KASAM.....	13
4.3.1 Salutogena synsättet.....	13
4.3.2 KASAM.....	15
4.3.2.1 Begriplighet.....	16
4.3.2.2 Hanterbarhet.....	16
4.3.2.3 Meningsfullhet.....	16
4.3.3 Stressorer.....	16
4.4 KASAM och lärande i kvalificerad yrkesutbildning.....	18
5 Metod.....	19
5.1 Val av forskningsansats.....	19
5.2 Intervjun.....	20
5.2.1 Intervjupersoner.....	21
5.2.2 Genomförande av intervju.....	22
5.3 Databearbetning.....	22
5.3.1 Studiens trovärdighet.....	23
5.3.2 Etik.....	23
6 Resultat.....	24
6.1 På vilket sätt används begreppet KASAM i undervisningen?.....	24
6.2 Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM för att de skall få en koppling mellan teorin och sin kommande yrkesverksamhet?.....	26
6.3 På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten?.....	28
6.4 Sammanfattning resultat.....	30
7 Diskussion.....	31
7.1 Metoddiskussion.....	31
7.2 Resultatdiskussion.....	32
7.2.1 Hur vi ser på KASAM.....	33
8 Referenser.....	34
Böcker.....	34
Utbildningsrapport.....	35
Internet.....	35
Bilaga 1.....	36
Bilaga 2.....	37

2 Inledning

Det första riktiga mötet med begreppet KASAM (känsla av sammanhang) fick vi när vi gjorde vår första VFU (verksamhetsförlagda utbildning) i korta lärarprogrammet med inriktning mot vård och omsorg på gymnasiet. KASAM är en teori som utformats av sociologen Aaron Antonovsky (1987). Teorin bygger på ett salutogent synsätt, (att se det friska) och hur vi människor i våra liv, kan skapa en känsla av sammanhang. Enligt våra verksamhetsförlagda handledare är det salutogena synsättet med KASAM på frammarsch inom äldreomsorgen och inom utbildning av vårdpersonal. Eftersom vi är två sjuksköterskor som vidareutbildar oss till vårdlärare blev vi nyfikna på detta teoretiska begrepp och vad det innebär att använda begreppet i undervisningen.

KASAM innefattar tre huvudkomponenter: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Antonovsky förespråkar också det salutogena synsättet, där fokus skall ligga på det friska. Ju högre KASAM vi människor har desto större närvaro av hälsa kan vi uppbringa.

I kontakten med vårdelever och vårdlärare på kvalificerad yrkesutbildning (KY) för specialistutbildad undersköterska inom vård av äldre på skolan Studium, KY - Akademin i Göteborg föddes vårt intresse för KASAM. Känsla av sammanhang och begreppet KASAM genomsyrade all undervisning. Vad gör denna teori av Antonovsky så intressant? Är det ett synsätt vi alla människor i samhället strävar efter men inte kunnat sätta ord på?

Att förändra ett tankesätt och förstå att hela livet är en känsla av sammanhang, påverkar både arbetsliv, studier och social samvaro. Om helheten oftare presenteras i delarna, att begripligheten finns, hanterbarheten möjliggörs eller att meningsfullheten presenteras för att öka sammanhanget av undervisningen, kanske kan det bidra till att eleverna enklare ser ett sammanhang mellan teori och ett yrkesliv.

Mot denna bakgrund avser vi att studera på vilket sätt det finns en koppling i utbildningen till kommande yrkesverksamhet med hjälp av KASAM. Hur används det idag på KY-utbildningen på Göteborgs Studium?

3 Syfte och problemformulering

Syftet med undersökningen är att studera på vilket sätt begreppet KASAM används i undervisning inom en utbildning. (Kvalificerad yrkesutbildning (KY), för specialistutbildad undersköterska inom vård av äldre.) Vi vill undersöka hur KASAM kan öka elevernas förståelse och känsla av sammanhang i utbildningen när det gäller teorin i relation till yrkesverksamheten.

Ett problem i undervisningen är att kopplingen mellan teori och praktik kan vara svår. Teorier i utbildningen som skall kopplas till den praktiska situationen är en komplicerad process. Problemet är att de teoretiska momenten tar sig i uttryck i delar av en helhet. Det kan då vara svårt att förstå dessa delar i praktiken för att begripa det helt i sitt sammanhang och i sin helhet i yrkesverksamheten.

Under vår VFU fick vi en uppfattning av att teorin KASAM kan vara till hjälp i kopplingen mellan teori och praktik.

3.1 Fråga

1. På vilket sätt används begreppet KASAM i utbildningen?
2. Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM i sin utbildning för att de skall få en koppling mellan den teori de läser i utbildningen och den kommande yrkesverksamheten?
3. På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten hos KY – eleverna?

4 Litteraturgenomgång

KY - utbildningen inom vård av äldre är en utbildning för undersköterskor som vill vidareutveckla sig i sin yrkesroll. För att förstå vad eleverna lär sig i KY-utbildningen har vi tagit del av litteratur som bygger upp vår frågeställning: På vilket sätt används begreppet KASAM i utbildningen och vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av KASAM för att de skall få en koppling mellan den teori de läser i utbildningen och den kommande yrkesverksamheten? Vi har även sökt kunskap om det livslånga lärandet, sambandet mellan teori och praktik, problembaserat lärande, teorierna som har anknytning till vuxnas lärande och begreppet KASAM. Vi börjar med en beskrivning av den kvalificerade yrkesutbildningen (KY), därefter belyser vi lärande med betoning på vuxnas lärande. Här görs också en beskrivning av begreppet KASAM.

4.1 Kvalificerad yrkesutbildning för specialistundersköterska inom vård av äldre

Kvalificerad yrkesutbildning (KY) inom vård av äldre är en utbildning för undersköterskor som vill utveckla sin undersköterskekompetens. Utbildningen skall bidra till att utveckla den personliga förmågan att vara kulturbärare för bemötande och förhållningssätt i vården. Utbildningens mål är att den kan ge undersköterskorna ett utvidgat ansvar inom vård och omsorg vilket kan leda till arbete som samordnare eller handledare för kollegor och studerande. Utbildningen innefattar 60 KY - poäng, en tredjedel av utbildningen är verksamhetsförlagd. Yrkestiteln blir specialistutbildad undersköterska inom vård av äldre. (www.kyakademin.se)

Kvalificerad yrkesutbildning för specialistundersköterska inom vård av äldre bedrivs på Studium, en skola som tillhör Göteborgs kommun. De bedriver vuxenutbildning på uppdrag av vuxenutbildningsnämnden. Studiums kunskapssyn präglas av helhet, sammanhang och att lärande är en process. Pedagogiken utgår bland annat från problemlösning och varje elev skall få stöd att förstå hur lärandet sker och bli medveten om den egna lärstilen.

Utbildningen genomförs deltid under de teoretiska momenten och under LIA - (Lärande i arbete) perioderna, bedrivs utbildningen på heltid.

Utbildningen är upplagd för att svara mot arbetslivets kompetensbehov. Grunden för utbildningens utformning är ett processinriktat lärande. Ett problembaserat lärande kan med hjälp av KASAMs teori skapa en helhet för den kommande yrkesrollen. Detta skall ske genom integration mellan kurser och lärande i arbetet. Erfarenheter och reflektion mellan LIA och teori skall kopplas samman. Den fördjupade kunskapen omsätts direkt i den praktiska vardagen.

Några av de övergripande målen i utbildningen är att den studerande skall få kunskap om omvårdnad kring åldrandet och dess sjukdomar, få en förmåga att arbeta rehabiliterande, bedriva olika vårdformer och omsorgsformer, se hur man lär i olika vårdsituationer och driva och utveckla kvalitetsarbete i vård och omsorg.

Utbildningen leder till en specialistkompetens inom vård av äldre. De studerande som har genomgått KY-utbildningen har en fördjupad vård och omsorgskompetens. Efter genomgången utbildning har den studerande en handlingsberedskap för att arbeta med kvalificerade vård- och omsorgsuppgifter både enskilt och i team (KY - myndigheten, Göteborgs stad KY Akademin).

4.2 Teorier om lärande

Vi använder oss här av olika teorier som belyser vuxnas lärande och vuxenutbildning. Vi kommer att ta upp några teorier om lärande, från tidigt 1900-tal och som har sin grund i dagens pedagogik. Under denna rubrik skriver vi även om vuxnas lärande med betoning på metoder som används inom vårdinriktade yrkesutbildningar.

Enligt Säljö (2000) är behaviourismen en tidig metodologisk riktning som växte sig stark på 1920-talet inom psykologin. En tidig förespråkare var John Watson som menade att det enda vi kan studera är människans konkreta beteende. Behaviourismen är den syn på lärande som motsvarar en empirisk idétradition. Att inlärningssynen är empirisk innebär att lärande grundar sig på de fysiska erfarenheter en människa gör. Att tänka och reflektera kan vetenskapen inte säga något om, menar behaviouristerna. Behaviourismen fick sin vetenskapliga grund främst genom forskning på djur, med klassisk betingning, där Ivan Pavlov observerade saliven på hundar som utlöstes av en reflex då matklockan ringde. Betingningen kom att uppfattas som en nyckel till människors lärande.

Säljö, (2000) sammanfattar att den ryske teoretikern Vygotskijs teori är en variant av behaviourismen, vilket även Piaget själv tyckte att han företrädde. Dessa båda män som är födda under samma tid, (i slutet av 1800-talet) har under åren jämförts på likheter och skillnader. För Vygotskij hade ”språket” en avgörande roll för kunskapsbildning. Piaget ville klargöra hur människan bildar kunskap i sitt samspel med omgivningen, ”vad en individ gör” helt enkelt

Säljö (2000) beskriver att Piaget också företrädde en annorlunda men trots det kognitivistiskt betonad teori, om utveckling och inlärning. Kognitivism förespråkar vårt mentala liv. Det element i kognitivismen som skall ha fått störst inflytande av synen på lärande kallas konstruktivismen. Det innebär att människan aktivt tar emot information och genom sin egen aktivitet konstruerar sin förståelse av omvärlden. Den konstruktivistiska inlärningssynen innebär att eleven själv bygger upp sin egen förståelse för det hon lärt sig. Kunskapen kan eleven sen presentera i en egen form. Det centrala i lärandet är att bygga upp en förståelse för orsakssammanhang och det förutsätter att man förstår det man läser eller hör av någon.

Säljö (2000) nämner vidare att människan således inte är en passivt registrerande varelse som mottar sinnesintryck från omvärlden. Vi är i stället aktiva och skapar meningsfulla helheter av det vi varseblir. Detta konstruktivistiska element är en viktig del av kognitivismen i dess olika varianter och det bidrog kraftigt till dess attraktivitet i pedagogiska sammanhang och vid studiet av utvecklingen.

Piaget studerade främst barns utveckling. Piaget hade, genom hela sin produktion, en konstruktivistisk ansats där han betonade barnets aktiva natur. Det som driver tänkandet framåt är främst tankemässiga problem. Dessa problem, menar Piaget, kan bara lösas av

människan självt. Språket har inte en helt dominant eller privilegierad ställning i tänkandets utveckling, utan är bara ett av flera sätt för barnet att kommunicera sina tankar. Han är den som är en föregångare till våra läroplaner under 60-90 talet.

(<http://www.vr.se/huvudmeny/arkiv/2000/tvarsnittnr32000>)

Ett sociokulturellt perspektiv på lärande har flera utgångspunkter enligt Säljö (2000). En av dem är hur individer och grupper tillägnar sig och utnyttjar fysiska och kognitiva resurser. Här står samspelet mellan kollektiv och individ i fokus, med språkliga och fysiska resurser som vi har tillgång till och som vi använder mot omvärlden och agerar med. Med en sociokulturell utgångspunkt är problemet med hur vi lär oss något, en fråga om eller hur vi använder de resurser för att tänka och göra praktiska ting som är delar av vår egen kultur.

I ett sociokulturellt perspektiv där utgångspunkten är samspelet mellan kollektiva resurser för tänkande och handling till individers lärande, blir den grundläggande bilden av utveckling annorlunda än t ex Deweys. Utvecklingen till lärande antas inte direkt härstamma av vår egen aktivitet.

Säljö skriver:

”det finns istället en betoning av att denna omvärld tolkas för oss i gemensamma och kollektiva mänskliga verksamheter. Människor föds in och utvecklas inom ramen för samspel med andra människor”.

(Säljö, 2000, s. 66).

Den ryske teoretikern Vygotskijs teori grundar sig på ett sociokulturellt perspektiv. Han intresserade sig för hur människan genom arbete och kollektiv verksamhet, ”vad vi lär oss i olika situationer”, omskapar världen och hur människan därmed formas som psykologisk varelse. Vygotskij menade att genom sociala och kulturella erfarenheter formas vi som en tänkande, kännande och kommunicerande varelse. Språket är ett kollektivt redskap och där erfarenheterna görs tillgängliga för nya generationer. Människors medvetande formas genom språket som är en avgörande roll för individens lärande och utveckling (Forsell, 2005).

Enligt Forsell (2005, s.85) bär dagens skola och utbildning även tydliga spår av John Deweys pedagogiska filosofi. Många teorier går ut på att betrakta lärandet som en process. Erfarenhetens roll är viktig och lärandet utgår från erfarenheter. Det blir ett erfarenhetsbaserat lärande som Dewey är en av förespråkarna för. Han har också inspirerat många andra teoretiker med sina teorier kring erfarenhetsbaserat lärande.

Forsell (2005) beskriver att John Deweys kunskapsteori handlar om att lärandet skall utgå från eleven själv. Det är människans samspel med naturen, samhället och medmänniskorna som formar individen till den man blir och i relation till sin omvärld. Utbildning är en social process och är viktig för samhällets fortsatta existens. Han menar att skolans uppgift är att ge eleverna den kunskap de behöver både som individer och i kommande yrke. Skola, individ och samhälle måste bli en helhet för att nå pedagogisk framgång.

Deweys teori (1985) handlar till stora delar om att vi lär genom reflekterande erfarenhet av vårt handlande och genom kommunikation. Han myntade begreppet ”learning by doing” och pedagogiken handlar mycket om planering, handling, reflektion och bedömning av resultatet

och till sist den reflekterande erfarenheten. Det är den reflekterande erfarenheten som är viktigast. Kunskap ska bli till nytta och ha en verklighetsanknytning.

Att utbilda genom yrkesutövning är en metod som styr lärandet mer än någon annan metod. Här finns det mål och resultat som skall uppnås, det lockar till ett tänkande. Yrket som man valt efter sitt intresse fungerar som en magnet. Omedvetet och motiverat söker man relevant information. Att utbilda genom yrket innebär inte att skolan bara skall vara ett bihang till arbetsplatsen utan det skall bli ett *sammanhang* mellan erfarenheter utanför skolan och i skolan (Dewey, 1985).

4.2.1 Det livslånga lärandet

Begreppet livslångt lärande har diskuterats i flera decennier. Idén om livslångt lärande kan användas i skilda syften och olika utgångspunkter. Vissa drag där en samsyn framträder av det livslånga lärandet är följande: Det första är insikten att det vardagliga sammanhang som människor lär och arbetar i måste uppmärksammas. Det andra är insikten att lärandet i vardagen enbart grundat på erfarenheten inte är tillräckligt för utveckling av ny kunskap. Det tredje draget är hur och var vi befinner oss kräver olika former av lärande, kunskap och utbildning (Ellström, 1996).

”Det livslånga lärandet måste ses som en process, inte bara hur en institution kan lära lärarna att lära ut.”

(Carlsson, 1997, s. 16, Kunskapslyftskommittén / Utbildningsdepartementet).

Utbildning kan ske i skolan, men även ute på arbetsplatserna måste en kultur skapas för ett lärande. Människan måste ständigt växla mellan att arbeta och skaffa sig nya kunskaper i en ständig kretsgång mellan arbete, kunskap och det nödvändiga orienterandet/reflekterandet. Det är viktigt för nutidsmänniskan att kunna informera sig i informationssamhället. Informationen skall kunna omvandlas till kunskap som människor kan ha nytta av.

Det livslånga lärandet enligt Thång (1997, s. 67) bör vara:

”Individcentrerat – människan skall kunna reflektera över sina erfarenheter och sitt lärande.”

Här beskriver man lärandet för vuxna. Det individcentrerade, att man med egna erfarenheter kan reflektera över situationen. Vad kan jag få för sammanhang av mina egna erfarenheter i denna nya situation? Man måste kunna reflektera över sina erfarenheter och sitt lärande.

”Processorienterat – människan måste på ett medvetet sätt ”lära att lära sig.”

Lära sig att hitta egen kunskap, vad är det jag t ex behöver kunna i min yrkesroll? Att medvetet leta efter det som jag kan behöva i mitt yrkesutövande.

”Kommunikativt – människor måste kunna arbeta och studera i grupper.”

Den kommunikativa sidan är viktigt i t.ex. vård av äldre. Hur vi kommunicerar med de äldre i vården, ju mer erfarenhet desto bättre kommunikation. Vi kommunicerar även med varandra i arbetslaget, för att samspelet och omhändertagandet av de äldre skall bli bästa möjliga.

”Kontextuellt – lärandet är beroende av sitt sammanhang.”

Lärandet är beroende av sitt sammanhang. Sammanhanget är en av stöttepelarna i KY-utbildningens utbud. Alla kurser integreras med begreppet sammanhang, så att man kan ta till sig kunskapen på bästa sätt genom ett sammanhang, och få en helhetssyn.

I enlighet med ovan kommenterade citat betraktas lärande som en livslång process. Det finns olika teorier om hur vi lär. Inlärningsstrategierna ser lite olika ut för vuxna och ungdomar. Vuxna förlitar sig i större utsträckning på och utnyttjar tidigare erfarenheter och kunskaper för att lära ur nya situationer. Det som ofta diskuteras i litteraturen är att livslångt lärande alltid är utvecklande och positivt för individen. Det menas då att lärandet påverkar utvecklingen för individen och på det sättet kan hjälpa till att påverka människans livsvillkor och arbetsuppgifter (Ellström, 1992).

4.2.2 Teori och metodik i vuxenlärande

Många har funderat över om det finns någon speciell vuxenpedagogisk metodik. Svaren på den frågan visar sig vara lika varierad som vilken pedagogisk form som överhuvudtaget skall användas.

Det kan bero på att vuxenutbildningen är så extremt varierad enligt Larsson (1997). Syftet med vuxenutbildningen kan vara ett egensyfte för den enskilda människan som kanske redan har en bred grundutbildning. Ett annat syfte kan vara att samhället är i behov av en viss yrkeskategori och utbildar därför passande människor till ett visst yrke. Dessa människor har sedan å andra sidan olika yrkeserfarenheter bakom sig som gör det svårt att utöva en specifik metodik. Ytterligare ett syfte kan vara fortbildning, där läraren måste göra en utbildning för experter och där krävs en helt annan förutsättning av läraren.

”Ja variationen i vuxenpedagogiken är och förblir stor och man kanske får se till varje lärandesammanhang och utgå från den enskilda gruppen i varje klass.”

(Larsson, 1997, Kunskapslyftskommittén / Lärarutbildningskommittén, s. 5-6).

För undersköterskor med lång yrkeserfarenhet har efterfrågan av expertutbildning inom området av vård av äldre ökat. Även samhällsbehovet styr de kommunala vuxenutbildningarna av vårdutbildningar på komvux och KY-utbildning.

Inom KY - utbildningen innebär lärandet ofta att reflektera över sina arbetslivserfarenheter. De studerande försöker få en begriplighet av sitt praktiska arbete. Den kunskapen ska medvetandegöras och sammankopplas med teori, t ex en beteende- eller samhällsvetenskaplig teori. Där finner man att många situationer kan kopplas in i ett sammanhang. På det viset kan en teori bli ett redskap för ökad förståelse till andra konkreta erfarenheter. Man får ett sammanhang av att kunna hantera situationer och erfarenheter. En teori som genomsyrar undervisningen på KY - utbildningen i Göteborg är bl.a. KASAM som kan underlätta förståelse av ett sammanhang.

Hedin & Svensson (1997) diskuterar olika gemensamma drag på lärande för att integrera teori och praktik. Boken vänder sig till lärare i vuxenutbildningen. I kapitel tre diskuteras hur man i utbildning kan få en förståelse för och reflektera kring hur eleverna kan integrera teori och praktik. Där beskrivs bl.a. att utgångspunkten i lärandet för vuxna är den praktiska

erfarenheten. De studerande har en egen erfarenhet och förtrogenhetskunskap som blir viktig i detta sammanhang. Genom diskussion och reflektion kan de studerande få egna förklaringar till varför något är på ett visst sätt. Den tysta kunskapen kan därmed till viss del verbaliseras.

Förmåga till reflektion är en kvalitet som efterfrågas i många yrken i arbetslivet. Om vuxenutbildningen skall kunna bidra till en sådan utveckling hos elever rekommenderas en pedagogik som stimulerar till att påverka kvaliteten för reflektion. Eftersom kraven på de vuxnas lärprocesser förändras i takt med de förändrade kraven från yrkeslivet, är det värdefullt att vuxenpedagogiken förändras så att den passar för de studerandes utveckling. I litteratur om vuxenpedagogik Hedin & Svensson (1997) kan urskiljas att en framträdande syn på lärandet är att den påverkas av praktiken och de erfarenheter som görs där. Lärandet utgår också från teorier som forskare empiriskt prövat och tankar de har kring dem. Följden av detta blir att läraren inte blir en person som levererar kunskap utan läraren blir den som handleder och underlättar lärprocessen.

För vuxnas lärande nämns t ex problemlösning som bl a bygger på samarbete (Hedin, 1997). Elever tvingas även till olika typer av språkliga aktiviteter. Genom att låta eleverna diskutera, argumentera och redovisa både skriftligt och muntligt skapas ett språkligt rum som utvecklar tänkandet (Forsell, 2005).

Problembaserat lärande PBL (Lundquist, 1999) är ett förhållningssätt till kunskap och lärande. Det utgår från medvetna teorier om lärandets och kunskapens natur. Målet med PBL är att utveckla kunskap som kan tillämpas i nya sammanhang. Den gamla pedagogiska sanningen att verklighetsanknytning underlättar lärande, utgör en annan utgångspunkt för PBL. Ett exempel på teoretisk anknytning till PBL är Deweys betoning på verklighetsanknytningens positiva inverkan på lärandet och dels vikten av att eleven aktiveras. PBL utgår ifrån att genom att bearbeta verklighetsanknutna fall skall eleverna uppnå i förväg uppställda kunskapsmål. Lärandet är i stor utsträckning självstyrkt och sker i grupp. I gruppen får de studerande feedback på sitt lärande och möjlighet att upptäcka vad de kan och inte kan. Dessutom tränas de i systematisk problemlösning och får tillfälle att utveckla sin sociala och kommunikativa kompetens. PBL har sedan länge använts i akademiska utbildningar, men är också väl lämpat för gymnasium och komvux.

Kolbs modell (Egedius, 1999) är en känd erfarenhetsbaserad modell för lärande. Enligt Kolb är lärandet en process. Det innebär att människan ständigt lär. En process som består av fyra stadier och bildar en "lärocirkel". Cirkeln börjar med konkret upplevelse, vidare till reflekterande observation, sen till en abstrakt begreppsbyggnad och till sist via aktivt experimenterande för att åter sluta cirkeln med konkret upplevelse.

I en lärandeprocess (Illeris, 2001) och vid de flesta inlärningssituationer används alla dessa sätt att lära: konkret upplevelse, reflektion och observation, abstrakt tänkande och aktivt experimenterande. Under en lärprocess används inte alla delar samtidigt utan det växlar mellan de olika indelningarna. Det är viktigt att tänka på att alla delar bör ingå i en lärprocess. Kolbs modell baseras på att lärandet börjar i den konkreta erfarenheten. Kommer lärandet endast från den konkreta erfarenheten, utesluter det att lärandet också kan komma från teoretiska kunskaper. Alla delar i cirkeln är viktiga för att få ett sammanhang av sina erfarenheter och kunskaper, för att öka sin förståelse i en lärprocess.

Marton (1986) framhåller att motivationen kan öka, men då främst genom ett holistiskt lärande. Han beskriver två inriktningar på två skilda former för lärande. Holistisk form av

lärande är den form som har en djupinriktning av lärande. Den andra inriktningen är den så kallade atomistiska och innebär att det är en ytlig inriktning på lärande.

Författaren menar att en elev med en holistisk inriktning är inriktat på att lära sig något om verkligheten, och att ändra sitt sätt att tänka om den. Ett holistiskt sätt att lära syftar till att få ihop de olika delarna till en helhet, detta är den enda vägen till förståelse av innehållet. Marton menar också att om man har ett specifikt intresse för något ämne så förknippas det med djupinläring för att det finns en inre motivation. En inre motivation skapar man inte den upptäcker man (Marton, 1986, kap.3).

Enligt Hedin och Svensson (1977) visar forskning hur intimt kopplat lärandet är till uppläggningsen av undervisningen. Man kan lägga upp undervisningen på olika sätt och aktivt bidra till att skapa olika typer av lärande. Beroende på uppläggningsen av undervisningen kan samma innehåll ge olika resultat vad gäller elevernas lärande och hur de sedan kommer att utnyttja sina kunskaper.

4.3 Känsla av sammanhang, KASAM

Begreppet KASAM används i undervisningen på KY - utbildningen i Göteborg. De använder sig av begreppet i flera av sina kurser.

Begreppet KASAM introducerades av Aaron Antonovsky (1923-1994) som var professor i medicinsk sociologi. Han föddes i USA, men emigrerade 1960 till Israel. Han är den som myntade begreppet KASAM.

Antonovskys teorier grundar sig på det salutogena synsättet, vilket innebär att bevara det friska, trots påfrestningar som människor utsätts för i livet. Ur det salutogena utvecklades begreppet KASAM (Känsla av sammanhang) med dess huvudkomponenter: ”begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet”. Finns ett högre KASAM kan man klara påfrestningar bättre och förbli frisk, och vid ett lågt KASAM har man svårare för att klara samma påfrestningar, enligt Antonovsky (1987).

4.3.1 Salutogena synsättet

Modern medicin har länge dominerats av ett patogent synsätt där fokus varit att bekämpa sjukdom. Sökandet av riskfaktorer till sjukdom har varit det centrala. Det patogena synsättet letar efter förklaringar till varför folk blir sjuka, hur sjukdom kan botas och vilka riskfaktorer det finns som gör att vi människor blir sjuka.

Med det salutogena synsättet menas att man tittar på orsakerna som gör att en människa förblir frisk trots svårigheter som finns, där fokuset är på hälsans ursprung och det viktiga blir att se människan som en resurs.

Antonovsky (1987) funderade över varför vissa människor klarar av svåra påfrestningar som de utsätts för i livet och varför livet faller sönder för andra människor vid liknande

påfrestningar. Vilka friskfaktorer har människan som bidrar till att människan förblir frisk trots svåra motgångar?

Antonovskys beskrivning av det salutogena:

Den får oss att se var människor befinner sig på ett multidimensionellt kontinuum (på en skala) från hälsa till ohälsa, som vi rör oss kontinuerligt i under hela vår levnad.

Den hindrar oss från att bara ägna sökandet åt en given sjukdoms etiologi, istället för att alltid söka efter människans totala historia, inklusive hans eller hennes sjukdom. Istället för att fokusera på stressorer (se 4.3.3), är det bättre att fokusera på ”copingresurser”. (Coping är ett sätt att hantera olika stressituationer. En slags anpassningsförmåga i olika sammanhang eller hur vi bemästrar vår situation.)

Stressorers inverkan ses inte bara som patologiskt, utan kan mycket väl vara hälso-befrämjande, beroende på typen av stressor.

Istället för att söka efter ”magiska lösningar”, t ex att skylla på ödet, uppmuntras vi att leta efter andra källor (enligt Klang, 2001).

Enligt Antonovsky (1987) för det salutogena synsättet oss slutligen vidare, bortom resultaten från de patogenetiska undersökningarna, genom att det alltid riktar uppmärksamheten mot de avvikande fallen i dessa undersökningar, (det vill säga de som behåller hälsan ”bättre”).

”Många människor blir sjuka av påfrestningar, medan andra trots att de utsätts för samma eller ännu större påfrestningar förblir friska. Men vilka olikheter i vårt arv och tidigare miljö styr vår motståndskraft? Kan man förutse en nedsatt motståndskraft? Hur kommer det sig att så många människor, som utsätts för tillvarons alla påfrestningar, ändå förblir friska? Och i vissa fall till och med vidareutvecklas och växer som människor?”

(Antonovsky, 1987, s. 9).

I den salutogena modellen definieras hälsa på ett kontinuum (en skala) mellan ytterligheterna hälsa och ohälsa. Under en persons livstid rör sig människan mellan ytterligheterna hälsa och ohälsa. Det innebär att som människa befinner man sig alltid någonstans på linjen så länge man lever. Även om en person är sjuk finns det en liten hälsoresurs som bidrar i processen till att bli frisk och återfå hälsan (Klang, 2001).

I Antonovskys beskrivning (förklarar Ekblad 1988) att vi idag vet en hel del om olika faktorer som motverkar sjukdom. Erfarenheter av att tidigare ha klarat svåra situationer, att ha ett socialt nätverk, att uppleva meningsfullhet, samt att ha en meningsfull sysselsättning är exempel på faktorer som motverkar ohälsa. Man behöver även ha ett hopp om framtiden, man måste kunna kontrollera sin egen situation och en ha förmåga använda sina egna resurser vid behov. Alla dessa faktorer är viktiga i arbetet för att förebygga ohälsa.

4.3.2 KASAM

Avgörande för var vi människor befinner oss mellan hälsa och ohälsa, avgör graden av känsla av sammanhang (KASAM) som vi människor har i livet. KASAM består av de tre komponenterna: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. KASAM beskriver ett sätt att klara av påfrestningar i livet.

KASAM, ”Känsla av sammanhang” är en direktöversättning från engelskans ”Sense of Coherence”.

Definition av KASAM:

”Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit till att (1) de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, (2) de resurser som krävs för att man skall kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och (3) dessa krav är utmaningar, värda investering och engagemang.”

(Antonovsky, 1987, s. 46).

(Svartvik och Nilsson 1998) beskriver Antonovskys uppfattning som att personer med stark KASAM är mer benägna att direkt identifiera problemet, att närma sig problemet med utmaning och mer benägna att ur sin repertoar välja de resurser som är lämpliga för problemet. Man kan därför förvänta sig en orsak och verkan mellan KASAM, hälsobeteende och hälsa.

Redan 1979 (enligt Antonovsky 1987) hade han klart för sig att vissa sätt att ”se världen på” kan forma olika sorts förutsägbarhet, begriplighet, och struktur för människan. Därför beslöt han sig för att närmare ta reda på hur det kunde förhålla sig. Han intervjuade människor som suttit i koncentrationsläger under andra världskriget eller som varit drabbade av kriget i Israel. Där *fokuserade* han på de personer som ändå kunnat behålla en god hälsa, (trots stressen med vad koncentrationsläger och krig innebär). Han fann att dessa personer har ett högt KASAM.

I Antonovsky (1987) redovisas dessa ostrukturerade djupintervjuer (51 stycken), av sinsemellan mycket olika människor. Dock har alla människor två saker gemensamt, att de upplevt ett svårt trauma (påfrestning) och anses ha klarat detta anmärkningsvärt bra. Den fråga som vägleder intervjuerna är hur de såg på sina liv. Varje intervju varade mellan tre till fyra timmar. Till sin hjälp hade han ytterligare tre personer som gemensamt jämförde hans material. Undersökningen utföll till sist i två grupper. En grupp som gav ett strakt KASAM och en grupp gav ett lågt KASAM. Utifrån dessa intervjuers indelning i grupper (starkt eller svagt KASAM) identifierade Antonovsky sina tre centrala komponenter i KASAM, begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

För att vidare operationalisera begreppet KASAM enligt Klang (2001) utvecklade Antonovsky ett frågeformulär, KASAM formulär, där graden av KASAM kan mätas. Han ville åstadkomma ett standardiserat frågeformulär för att mäta ”känslan av sammanhang”, och pröva huvudhypotesen med att KASAM har ett samband med hälsotillståndet. Med hjälp av frågorna kan människors KASAM identifieras. Detta innebär att man utifrån frågorna kan mäta personers nivå på känsla av sammanhang (KASAM). Ett poängantal räknas ut baserat på frågorna. Ett högre poängtal på skalan desto högre KASAM får personen, vilket innebär ett starkare skydd mot påfrestningar i livet.

Antonovsky är övertygad om:

”att människor som upplever tillvaron begriplig, hanterbar och meningsfull blir mindre slitna och illa åtgångna av de påfrestningar som oundvikligen kommer i en människas liv”.

(Almvärn & Fäldt, 2001, s. 39).

4.3.2.1 Begriplighet

Begriplighet utgör den väldefinierade kärnan i den ursprungliga definitionen. Ordet begripligheten står för den kognitiva uppfattningen mellan ytterligheterna kaos respektive ordning. Den syftar på i vilken utsträckning man upplever inre och yttre stimuli som vi förnuftsmässigt kan förstå, som t.ex. information som är ordnad, sammanhängande, tydlig och strukturerad, snarare än som oordnad, kaotisk, slumpmässig, oväntad eller oförklarlig.

En människa med hög känsla av begriplighet förväntar sig att de stimuli som hon kommer att möta i framtiden är förutsägbara, eller att de åtminstone går att ordna eller förklara.

4.3.2.2 Hanterbarhet

Hanterbarheten står för hur man klarar av påfrestningar i livet och hur individen uppfattar sig ha resurser, eller inte ha resurser för att klara av dessa situationer. Resurser som hjälper till i dessa situationer kan vara av egen kontroll eller stöd av anhöriga och vänner.

Har man en stark känsla av hanterbarhet kommer man att kunna klara av de problem vi möter dagligen och att det finns tillräckligt med resurser att klara av situationer som dyker upp. Man kommer att kunna reda sig och inte sörja för alltid. Har man en svag känsla av hanterbarhet är det svårt att leva upp till olika krav och förväntningar.

4.3.2.3 Meningsfullhet

Meningsfullheten är människans uppfattning av motivation i livet och att det finns en känslomässig innebörd i livet. Det är viktigt att vara engagerad, delaktig och motiverad av innehållet i sitt liv. Att även vid en påfrestning kunna klara av att konfrontera utmaningen och göra sitt bästa för att komma igenom den. Ytterligheterna i denna komponent är att vara engagerad och se möjligheter mot att det inte finns någon betydelse alls i livet.

Formellt syftar meningsfullhet på i vilken utsträckning man känner att livet har en känslomässig innebörd, att problem eller krav är välkomna utmaningar, snarare än bördor. I våra liv finns det förhoppningsvis något som berikar vår tillvaro, det som skänker oss mening i livet (Antonovsky, 1987).

4.3.3 Stressorer

Stressorer är olika yttre eller inre faktorer som påverkar en individ och individens KASAM.

Stressorer definieras som:

”Krav som det inte finns några omedelbart tillgängliga eller automatiska adaptiva responser på”.

(Antonovsky, 1987, s. 51).

Stressorer gör att en individ får en minskad ”känsla av sammanhang”. Det är upplevda livserfarenheter som människan inte själv kan påverka eller göra något åt. Det är hur vi hanterar dessa stressorer med hjälp av hanterbarhet, meningsfullhet och begriplighet som påverkar individens KASAM.

Stressorer kan delas in i tre grupper, dessa grupper flyter in i varandra och det är svårt att se var gränserna går.

Stressorer tre grupper:

Kroniska stressorer, är en livssituation eller ett tillstånd som karakteriserar en individs liv. Det är ett bestående tillstånd.

Viktiga livshändelser, det är de så kallade livshändelsestressorer. När dessa inträffar uppkommer stressorer vi inte har en automatisk respons på. Det kan vara en skilsmässa eller ett dödsfall i släkten. Det är inte händelsen i sig som påverkar vårt KASAM negativt, utan det är följderna av händelsen.

Dagsakuta förtretligheter, individen utsätts för en förtretlighet som kan var positiv eller negativ, det kan vara en komplimang eller förolämpning. Det är svårt att se om detta påverkar en individs KASAM. Påverkar det individens KASAM, har det antagligen sitt ursprung från en grundläggande livssituation (Antonovsky, 1987).

Antonovsky beskriver (enligt Kumlin, 1998) tre delar som gör existensen stressande. Han menar för det första att den mänskliga existensen är stressande i sig. Oavsett hur vi lever våra liv finns det inget sätt att undkomma stressorernas närvaro. För det andra menar han att ett fenomen vi normalt inte upplever stressande ändå kan bygga upp en spänning och skapa obalans i individen, detta kan då ha negativa effekter på hälsan. Spänningen kan också vara av positiv art, och ger då positiva effekter på hälsan. Det tredje bidraget har att göra med hur vi hanterar stressen och det gör vi med hjälp av KASAM. Antonovsky menar att KASAMs viktigaste funktion i stressprocessen är att förhindra omvandlingen av spänning till stress.

Antonovsky beskriver några generella motståndsresurser som människan förfogar över och som påverkar hälsan positivt: Det är att ha bra levnadsvillkoren, en god utbildning och självinsikt. Vidare är ett socialt stöd och att ha goda strategier för sig själv när påfrestningarna blir för stora bra för hälsan. Man skall också vara engagerad och ha en tro på något, (behöver inte vara religiöst utan bara en trygghet). Sitt preventiva förhållningssätt och genetiska förutsättningar påverkar också till att utveckla en god hälsa (Klang, 2001).

Sammanfattning känsla av sammanhang, KASAM:

Enligt Antonovsky (1987) bör dessa tre komponenter hanterbarhet, meningsfullhet och begriplighet hänga samman. Samtliga tre delar skall helst vara lika mycket representerade. En individs KASAM påverkar hur en individ hanterar olika svåra situationer. Ett högt KASAM bör leda till bättre hälsa och livskvalitet medan ett lågt KASAM bör leda till en sämre livskvalitet med sämre hälsa. Med det salutogena synsättet menas att man tittar på orsakerna som gör att en människa förblir frisk trots svårigheter som finns, där fokuset är på hälsans ursprung och det viktiga blir att se människan som en resurs. Avgörande för var vi människor befinner oss mellan hälsa och ohälsa avgör graden av känsla av sammanhang.

(Svartvik och Nilsson 1998) beskriver Antonovskys teori om det salutogena, att det ger ett annat perspektiv på hälsa och sjukdom. Man ställer de hälsobefrämjande faktorerna i centrum, och kan bidra till omvårdnad som stärker vårdtagarens känsla av sammanhang, man befrämjar välmående och gynnar vårdtagarens förmåga att tillfriskna eller att bibehålla hälsan. Antonovsky menar att det är mycket viktigt att klargöra för vårdtagaren att hans eget bidrag till bättre hälsa är värdefullt och viktigt. Vårdtagaren behöver en egen handlingsfrihet under vårdtiden. Vårdtagarens känsla av sammanhang förstärks genom ett aktivt deltagande, vilket motverkar passivisering.

Antonovsky (1987) beskriver KASAM som dynamisk, vilket förklaras med att den inte är förutbestämd. KASAM formas, testas och modifieras under hela livet, och inte enbart under barndomen.

Klang (2001) beskriver att människans utvecklande och grunden till KASAM beror på barndom, sociala, kulturella och historiska sammanhang. Antonovsky har utvecklat ett frågeformulär där man kan mäta graden av en individs KASAM. Frågorna riktar in sig på skilda områden i livet och varje fråga har sju möjliga svar att välja emellan. Varje fråga besvaras med att välja en siffra och efter sammanräkningen av svaren kan individens KASAM bestämmas. Ett högt poängvärde betyder ett starkt KASAM.

4.4 KASAM och lärande i kvalificerad yrkesutbildning

Syftet med undersökningen är att studera på vilket sätt begreppet KASAM används i undervisningen inom en utbildning, (kvalificerad yrkesutbildning för undersköterska) och hur KASAM kan öka elevernas förståelse och känsla av sammanhang av teorin i relation till yrkesverksamheten. Mot denna bakgrund har vi försökt att finna teorier med anknytning till Antonovskys begrepp KASAM.

Vi har funnit att vuxnas lärande inte behöver innebära ett specifikt sätt att lära, men ofta används begreppen reflektion, holistiskt synsätt, PBL, aktivitet och motivation i litteratur om vuxnas lärande och särskilt inom vårdutbildning. Dessa nyckelord är begrepp som ständigt återkommer i litteraturen om vuxnas lärande. I studiens teoretiska anknytning har vi valt att använda oss av teorier som belyser olika aspekter av mänskligt lärande t ex Vygotskijs och Piagets teorier.

Vygotskijs teori handlar mycket om den språkliga kommunikationens betydelse ur ett sociokulturellt perspektiv. Där finner vi i dagens vuxenutbildning att kommunikationen och språkets betydelse återfinns i vuxenutbildningens uppdrag. T ex diskussion och reflektion över sitt praktiska förfarande i omsorgen. KASAMs begrepp begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet kan belysas ur detta perspektiv. Under diskussionens gång måste de tre begreppen finnas med för lärandet och förståelsen.

Piagets kognitivistiskt betonade teori betonar ”tänkande” ur psykologisk synvinkel. Den konstruktivistiska ansats som Piagets teori också företräder, förespråkar den egna aktiva insatsen för lärandet. Den kan liknas vid det praktiska arbetet som yrkesutbildningen i vård och omsorg företräder. Det praktiska skall i sin tur kunna begripas och hanteras för att kunna förstås i sitt sammanhang, (jmf KASAMs begrepp.)

Deweys teori är den teori som har mest likhet med problembaserat lärande, som är en vanlig lärmotod inom vuxenpedagogiken i vårdutbildningar. Kolbs reflektionsmodell förekommer också inom vuxenutbildning inom vård. Man reflekterar sin praktiska erfarenhet och försöker omsätta det i teorin. Helhetssyn är ett viktigt begrepp i vård och omsorg, där det viktiga är att se människan som en helhet och i sitt sammanhang. För att uppnå ett högt KASAM krävs att helheten förstås i sitt sammanhang. I vård av äldre används begreppet bl a för att eleverna skall kunna se människan eller patienten som en helhet i sammanhanget.

5 Metod

I detta kapitel går vi igenom val av forskningsansats. Vi beskriver intervjun, val av intervjupersoner och intervjuens genomförande. Därefter redogör vi för vår databearbetning och till sist beskriver vi undersökningens trovärdighet och etiken kring undersökningen.

5.1 Val av forskningsansats

Vårt syfte med denna undersökning är att studera på vilket sätt KASAM används i undervisningen och hur KASAM kan öka elevernas förståelse när det gäller teori i relation till praktik. Vi har valt en kvalitativ forskningsansats som gör att vi kan tolka, beskriva och förstå på vilket sätt KY - eleverna upplever att KASAM används i undervisningen för att se en koppling, mellan teori och yrkesverksamhet.

Vår första utformning av intervjun påbörjades genom att studera litteratur och söka efter material på universitetens databaser och bibliotek om ämnet KASAM. Våra sökord är KASAM, Antonovsky, stressorer, lärstilar och vuxenpedagogik. Det var inte lätt att hitta vetenskapliga artiklar kring ämnet KASAM relaterat till pedagogik. Däremot gick det att finna många studier om KASAM inom sociologi och omvårdnad. Vi nämner Antonovskys egen djupintervjuundersökning och hans standardiserade frågeformulär i Litteraturgenomgången. Vi har också läst om olika teorier i pedagogik, lärstilar och hur vuxna lär. Vi har medvetet försökt finna samband med teorier om lärande och KASAM.

En enkätundersökning hade varit svårt att genomföra eftersom det inte ger ett direkt svar på våra frågor, ”på vilket sätt” KASAM används bland elever som arbetar aktivt med KASAM på KY-utbildningen, (för specialistutbildad undersköterska i Göteborg). Det finns heller inte ett stort urval av elever som kan svara på en enkät och på det sättet ge ett brett urval på våra frågor, som en enkätundersökning kräver. Därför valde vi att göra en intervjuundersökning.

Intervjuerna är gjorda i syfte att få en kvalitativ undersökning. En kvalitativ analys av intervjuerna ger oss möjlighet att ta fram det väsentliga innehållet i svaren på våra frågor. En kvalitativ metod handlar enligt Starring & Svensson (1994) om hur man skall karaktärisera något eller gestalta något.

Lantz (1993) beskriver att data som utgör ett underlag för den kvalitativa analysen är beskrivande, men att det syftar längre än en beskrivning. Man söker vad som är det upplevda

och man söker efter drag eller sammanhang som ligger ”dolda” i den uppfattade helheten. Kvalitativ databearbetning innebär att rådata relateras till den teoretiska förförståelsen.

Intervjun är gjord utefter ett hermeneutiskt synsätt. Det innebär att vi försöker förstå fenomenets mening. Svaren kommer att bli subjektiva, dvs. personliga (Lantz, 1993). Därför blir det viktigt att leta efter de ”dolda” sammanhangen och helheten i svaren vi får av informanterna.

5.2 Intervjun

Antonovsky har utarbetat ett frågeformulär där en individs KASAM kan mätas genom att svara på frågorna. Det kändes inte naturligt för oss att använda oss av de frågorna eftersom vi inte var intresserade av elevernas KASAM, utan intresserade av hur eleverna upplever att begreppet KASAM används i pedagogiken i deras undervisning på KY - utbildningen för specialistundersköterska inom vård av äldre. Vi ville också ta reda på hur KASAM ökar deras förståelse för kopplingen mellan teori och yrkesverksamhet och om KASAMs innebörd ändrat tanke och arbetssätt. Vi valde att intervjua eleverna för att få svar på våra specifika frågor.

Den kvalitativa undersökningsmetod vi har valt är baserad på halvstrukturerade intervjuer med öppen ansats (Lantz, 1993). Detta val av metod kan motiveras med att om man ger informanterna ett större spelrum och utrymme, desto bättre blir möjligheterna att finna något nytt spännande material (Stukat, 2005).

Med denna metod avser vi att få svar på frågorna:

1. På vilket sätt används begreppet KASAM i utbildningen?
2. Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM för att de skall få en koppling mellan den teori de läser i utbildningen och den kommande yrkesverksamheten?
3. På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten?

I Lantz (1993, s. 34) finns beskrivet att den öppna intervjun karaktäriseras av följande:

”Att förstå meningen med fenomenet i relation till informanternas livsvärden.” Det kan innebära att informanterna har olika mening om fenomenet grundat på att de har olika värden på livet.

”Att de är deskriptiva.” Här ges möjligheten att beskriva situationer i användandet av fenomenet.

”Att de är fokuserade på bestämda teman.” Våra frågor är fokuserade på det vi vill veta.

”Att de är öppna för flertydigheter och förändringar.” Fenomenet dvs. teorin KASAM i detta fallet, kanske upplevs på flera eller olika sätt i undervisningen. Möjligheten ges att ställa motfrågor i den öppna intervjun.

Det var viktigt för oss att få kvalitet på våra svar för att lättare se på vilket sätt eller vilka sätt användandet av KASAM har haft konkret nytta i undervisningen på KY - utbildningen för specialistutbildad undersköterska.

Efter att vi utarbetat vår intervjuguide tog vi kontakt med lärarna för eleverna på KY-utbildningen. Vi frågade lärarna om frågorna verkade relevanta till de svar vi önskade utifrån vårt syfte och vår frågeställning. De hade endast några invändningar mot vårt ordval. Vi hade valt ordet patient men lärarna tyckte vi skulle använda orden omsorgstagare eller vårdtagare eftersom vi skulle intervjua elever som arbetar och gör sin verksamhetsförlagda utbildning inom äldreomsorgen och det vedertagna ordet inom omsorgen är vårdtagare.

Vi prövade våra frågor på en elev i en annan kurs och fann då att det fattades en fråga för att få de svar vi letade efter mot bakgrund av vårt syfte. Det var den näst sista frågan (nr 13). Vi märkte under intervjun att KASAM genomsyrade undervisningen och ville få reda på om de ansåg att begreppet gav dem en helhet i utbildningen. Den sista frågan (nr 14) lade vi till av ren nyfikenhet för att helt enkelt få reda på om de mött begreppet tidigare. Vi lade till dessa frågor och vår intervjuguide kändes komplett (se intervjufrågor bilaga 2).

Intervjuns genomförande är baserat på Lantz (1993). En intervju skiljer sig från samtalet på så sätt att intervjuaren har en avsikt med utfrågningen. Vårt syfte var att få svar på våra frågor: på vilket sätt används KASAM i undervisningen, vilken nytta har begreppet KASAM för eleverna för att förstå kopplingen mellan teori och praktik, och på vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt? Intervjuaren söker information om något som är förutbestämt. Det som var förutbestämt i denna undersökning är att de använder begreppet KASAM i undervisningen.

Vi har redan i intervjufrågorna gjort en slags avgränsning på intervjuns innehåll. Avgränsningen var på vilket sätt och hur begreppet KASAM används i undervisningen. Vi har inte frågat eleverna om andra begrepp eller teorier finns i utbildningen för att få en koppling mellan teori och praktik.

Vårt mål var att intervjua alla studerande i klassen för att kunna se om det finns delar i undervisningen som specifikt använder KASAM i ett pedagogiskt syfte. Mot bakgrund av syfte var vår avsikt att studera hur elever med hjälp av KASAM uppfattar och tänker kring sitt lärande. Intervjuerna var ställda så att vi skall kunna förstå våra frågor för att få reda på ”vilket sätt” KASAM används i utbildningen och på hur KASAM kan öka elevernas förståelse när det gäller teorin i relation till yrkesverksamheten (se intervjufrågor, bilaga 2).

5.2.1 Intervjupersoner

Intervjun ämnades göra på eleverna i klassen KY4, KY-utbildningen för specialistundersköterska inom vård av äldre, alla har tidigare yrkestiteln undersköterska. Klassen innehåller endast 9 elever. De är elever som läser halvfart. Alla har ett ordinarie arbete inom vård eller omsorg i olika organisationer av olika arbetsgivare. Informanterna är kvinnor mellan 25 - 55 år. Intervjuerna genomfördes på 7 elever. En elev avböjde intervjun och en elev kom vi aldrig i kontakt med.

Avgränsningen på studien är gjord så att undersökningen endast gäller de elever på KY-utbildningen, med inriktning mot specialistundersköterska inom vård av äldre på KY - Akademin, Studium, Göteborgs stad. Studien är begränsad endast till eleverna i KY4, KY - utbildning, år 2006.

5.2.2 Genomförande av intervju

Alla informanter hade fått intervjufrågorna ett par veckor i förväg för att kunna bilda sig en förståelse om frågornas art. Syftet var inte att de skulle läsa på om teorin KASAM utan att tänka igenom ett svar, för att undvika blockering vid själva intervjuögonblicket. Lärarna på skolan gav ut brevet med förfrågning (se bilaga 1) och intervjufrågorna (se bilaga 2) till eleverna och bad dem kontakta oss. I brevet stod att intervjuerna var frivilliga och att anonymitet kommer att garanteras.

Alla intervjuer inleddes med att återigen förklara anonymitetsgarantin, att intervjun var frivillig och att de när som helst kan avbryta intervjun. Vi förklarade syftet med undersökningen innan intervjun startades (Stukat, 2005).

Intervjuerna gjordes med bandspelare för att vara säkra på att få med all information och för att kunna ägna oss åt själva intervjun. Vi skrev ner stödord under intervjuens gång, men det visade sig stora själva intervjusituationen, så stödorden blev få och i stället koncentrerade vi oss på att lyssna iakttagande på det som informanten sa. Det gällde att uppnå ett samspel med informanten, så att denna kunde känna sig trygg och att vi som intervjuare kunde koncentrera oss på att ställa relevanta följdfrågor när så behövdes. Man måste som intervjuare skapa ett gott klimat, så att informanten kommer till sin rätt. Intervjun gjordes i enskildhet och inga andra fick närvara eller störa vårt samspel.

Vi försökte att fånga informantens uppfattning eller upplevelser. Vi eftersträvade en subjektiv upplevelse av informanten för att försöka få en så verklig beskrivning av fenomenet som möjligt (Lantz, 1993).

5.3 Databearbetning

Efter intervjuerna skrev vi ner allt som sagts för att lättare få en överblick och för att vi båda skulle kunna ta del av samma material. Därefter gick vi var och en för sig systematiskt igenom materialet för att få en översikt av vad eleverna gav uttryck för och vilka slutsatser man kunde dra av intervjuerna. Vi kom fram till att det fanns flera områden i svaren som tydligt visade sig. Vi valde att dela in dem under rubrikerna från undersökningens tre frågeställningar. Därefter framträdde vissa begrepp under intervjun som eleverna ofta återkom till. Dessa "begreppen" delades in i undergrupper som passade i de tre frågorna. Detta gjorde vi för att på ett tydligare sätt kunna visa de resultat vi kommit fram till (Stukat, 2005).

Vår litteraturstudie i kombination med vissa praktiska erfarenheter som att ha praktiserat eller blivit insatt i ämnet av lärarna på KY - utbildningen i Göteborg, utgör sammantagen en förståelse för tolkningen av intervjudata.

5.3.1 Studiens trovärdighet

Stukat (2005) skriver att reliabiliteten och validiteten i en kvalitativ studie är svår, men det är viktigt och nödvändigt. Reliabilitet betyder mätnoggrannhet. Reliabiliteten i vår undersökning är inte perfekt. Eftersom vi delade på intervjuerna och intervjuade hälften var skiljer de sig lite åt. Vi kan också se att följdfrågorna vid de olika intervjuerna ser lite olika ut beroende på vem som intervjuade informanten.

Det är också viktigt att diskutera hur sann och pålitlig vår undersökning är (Stukat, 2005). Vi tror att alla elever svarade sanningsenligt på de frågor vi ställde och det fanns ingen anledning att ljuga eller försköna hur de upplevde att KASAM användes i undervisningen. Vår validitet (giltighet) kan däremot ha påverkats av att intervjuerna spelades in på band. Vi upplevde att eleverna blev lite nervösa när bandspelaren sattes på och kanske kan det ha påverkat att de inte sa allt de hade tänkt säga. Eleverna hade fått intervjuerna hemskickade innan intervjutillfället, vilket kanske innebar att de sade vad de trodde vi ville höra, mot bakgrund av våra frågor.

Då vår undersökningsgrupp är relativt liten och utförd på en enda skola, blir det svårt att göra jämförelser med andras upplevelser av KASAM i pedagogiken. Vi gör i alla fall ett första försök att se på hur man kan använda KASAM i pedagogiken. Våra frågor är baserade så att de kan användas på liknande KY - utbildningar, men om man tar bort frågorna gällande ”i vilka ämnen” kan undersökningen användas i andra utbildningar som använder KASAM inom vårdutbildning (se bilaga 2).

5.3.2 Etik

Vid all vetenskaplig forskning måste man ta hänsyn till informationskraven enligt Stukat (2005). De medverkande i studien skall informeras om att de när som helst kan avböja från frågor eller att inte behöva medverka alls. De får ta del av syftet med undersökningen och de har ett samtyckeskrav. Alla dessa elever är vuxna, men lärare och rektorer är ändå informerade om undersökningen. Intervjupersonerna är anonyma och är enbart registrerade hos författarna som nummer. Personerna som skall intervjuas blir införstådda med att alla uppgifter om dem behandlas konfidentiellt. Vi kommer inte heller att stjäla informanternas idéer eller citat för att använda dessa i kommersiellt syfte. Redovisning av resultatet kommer inte att kunna spåra identifikationen av informanterna. Informanternas nummer har efter intervjuernas ordning fått en ny slumpmässig numrering.

6 Resultat.

I vår resultatredovisning kommer vi att presentera resultatet av analysen utifrån intervjuer med eleverna på kvalificerad yrkesutbildning (KY) för specialistundersköterska inom vård av äldre. Vi har försökt att hitta fenomenets mening genom att titta på helheten i svaren av våra tre frågeställningar. I resultatet lyfts analysen av våra tolkningar fram. I presentationen av vår analys används citat från eleverna för att ytterligare belysa våra tolkningar. Citaten är kodade med E som står för eleven och en slumpmässig siffra. Till sist har vi gjort en sammanfattning av resultatet som framkommit i vår undersökning.

1. På vilket sätt används begreppet KASAM i utbildningen?
2. Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM för att de skall få en koppling mellan teorin och sin kommande yrkesverksamhet?
3. På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i den kommande yrkesverksamheten?

I våra fjorton intervjufrågor har vi valt svar från flera av frågorna och systematiskt lagt de i undergrupper till våra problemfrågor. Fråga 1, 2 och 3, se ovan.

6.1 På vilket sätt används begreppet KASAM i undervisningen?

Resumé fråga 1: Med hjälp av litteraturstudier kan eleverna bilda sig en uppfattning av begreppet KASAM och dess innebörd. Boken *Anonovsky inte Maslow* ger en första inblick i att förstå tankegångarna för ett salutogent synsätt och en känsla av sammanhang, (KASAM). Det salutogena (friska) synsättet används som utgångspunkt för att se den friska människan och därigenom öka förståelsen för sjukdomar. KASAM med dess tankegångar har uppfattats som att det genomsyrat hela undervisningen och verkar ligga som en grund för att eleverna skall få helheten i undervisningen och en helhetssyn på människan.

Det huvudsakliga resultatet till första frågan är: ”Att förstå tankegångar”, ”att relatera” och ”att reflektera”.

Att förstå tankegångar tolkar vi att eleverna genom litteraturen har kunnat få begrepp och ord på tankar som sedan kan verkställas i praktiken. Ofta antyder eleverna att de redan tidigare haft en viss förståelse för sina tankar, hur saker kan göras men inte kunnat formulera orden. Eleverna försöker hitta vägar för att hjälpa vårdtagaren finna en egen förståelse av sin situation eller sjukdom. Det har med hjälp av begreppet KASAM blivit lättare att förstå tankegångarna och därmed använda sig av KASAM i sin roll att hjälpa vårdtagaren att finna ett sammanhang.

Det som driver tänkandet framåt är ofta tankemässiga problem och de problemen kan lösas av människan själv. Boken *Antonovsky inte Maslow* har stimulerat KY - elevernas tankegångar till att se det friska hos vårdtagarna för att skapa en bra vård. Där har litteraturen de läst i utbildningen skapat tankegångar för att förstå vad god vård innebär och att inte bara tänka på det sjuka hos vårdtagaren.

(Citat från fråga 2, 4, 5 och 9.)

”Via boken har vi fått tankegångar som inspirerat mig mycket. Vi har diskuterat hur KASAM fungerar, detta fick mig att förstå vad KASAM innebär” (E 6).

”Att hitta motivationen är viktigt, hitta vägar för motivationen. Begriper vårdtagaren det bättre, kan de hantera det. Vi kan se mer på det friska, eller försöker hitta det friska hos vårdtagaren” (E 2).

”Boken läste vi för att förstå vad vi håller på med. Det fick oss att reflektera mycket, varför saker är som de är” (E 6).

”Sammanhanget är arbetet, att gå i skolan. Nu har jag fått ord på det jag egentligen alltid har tänkt. Sammanhanget har jag haft, men begriplighet och hanterbarhet är ord på något som är viktigt” (E 3).

Vi återkopplar konstruktivismens teori till vår ”tolkning av att förstå tankegångar”. Eleven bygger här upp sin egen förståelse för det hon lärt sig. Eleverna får en förståelse för orsaker och tar KASAM till hjälp för att förstå sammanhanget.

Relatera: Eleverna har i de övriga kurserna som ingår i utbildningen, relaterat till begreppet KASAM. Det förefaller i vår tolkning att eleverna kan relatera begreppen begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet ur teoretisk synvinkel och implicera det praktiskt. Undervisningen styrs av målen i vård och omsorgsundervisningen. Det innebär bland annat att vikten läggs på omsorgen till en vårdtagare, omsorgstagare eller patient. I mötet av en annan människa styrs omsorgen till att vårdtagaren skall sträva mot att uppleva helhet och sammanhang. I Litteraturstödet *Antonovsky inte Maslow* har de kunnat relatera egna exempel från verkligheten i yrkesverksamheten i relation till sambandet av KASAM.

”Från boken har vi sen systematiskt arbetat med begreppet KASAM i olika situationer” (E 7).

”Jag har nog haft det här med KASAM inom mig för att man inte kan lära sig bara delar, man måste se helheten” (E 3).

”Jag kan ha boken i relation till allt. Kan applicera den på alla” (E 5).

Reflektera: Eleverna anser att de fått en helhetssyn på människan. De påpekar att de tänker mer utifrån det salutogena (det friska) när de bemöter eller vårdar människan. Genom

reflektion i diskussion av det praktiska arbetet relaterar de i utbildningen systematiskt till KASAM och det salutogena. Eleverna upplever att de nu reflekterar mer över sina handlingar och kan sätta ord på det de gör.

Mot bakgrund av vår analys upplevs reflektionen i utbildningen som en av de viktigaste grundstenarna i lärandet hos eleverna. Många av eleverna har uttryckt att reflektionen har skapat en större kunskap och förståelse för både arbetet och vårdtagaren.

”Vi har reflekterat över KASAM från boken. Vi har sen omsatt begreppet i praktiken” (E 2).

”Via boken har vi förstått vad vi håller på med. Vi reflekterar mycket för att förstå varför saker är som de är” (E 6).

”Jag reflekterar mer nu, t ex på ett ankomstsamtal försöker jag få en mer bakgrund. Jag lyssnar mer mellan raderna. Är mer intresserad” (E 2).

En teorianknytning till Kolbs modell kan kopplas till elevernas svar på intervjufrågorna. De har alla en konkret upplevelse från sin yrkesverksamhet, som de sedan tillsammans kan reflektera över. En abstrakt begreppsbyggnad med begreppet KASAM underlättar därefter elevernas förståelse. Till sist görs ett aktivt experimenterande med begreppen för att sedan sluta cirkeln med sin konkreta upplevelse.

Vi gör ytterligare en koppling till Deweys kunskapssteori som förmedlar att lärandet skall utgå från eleven själv och att vi lär genom den reflekterande erfarenheten. Den reflekterande erfarenheten är mycket viktig och den skall också ha en verklighetsanknytning. Att lära genom yrkesutövning lockar till tänkande och reflektion. Alla KY-elever på utbildningen till specialistundersköterska för vård av äldre är yrkesverksamma utanför sin utbildning och de gör under utbildningen även verksamhetsförlagd utbildning. Detta innebär att det finns många tillfällen och mycket tid att reflektera över upplevda erfarenheter.

6.2 Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM för att de skall få en koppling mellan teorin och sin kommande yrkesverksamhet?

Resumé fråga 2: I denna fråga blir också tre områden tydliga. Dessa områden belyser även här svaret på vår fråga. Med hjälp av begreppet KASAM har eleverna fått en koppling mellan teori och yrkesverksamhet. Med KASAM upplever de att de ökat sin förståelse för hela människan, motivationen i arbetet med vårdtagare/patient blir viktigt för vårdtagarens fortsatta hälsa och livskvalitet och de har också blivit medvetna om att förklaringen är viktig i ett vårdarbete. Eleverna menar att de får en känsla av sammanhang ur de tre begreppen begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Det ger en meningsfull tillvaro i livet, som behövs för att se människan som en helhet. En mening för vårdtagaren eller att de ger vårdtagaren meningsfullhet. Begreppet KASAM upplevs av eleverna som ett konkret begrepp. I frågorna vi ställde dem, beskriver de hur stora och viktiga de tre orden är. Det blir

lättare att klara motgångar i livet med begreppet. Eleverna upplever att det är ett nytt positivt tankesätt där man tar tillvara på det friska.

Det huvudsakliga resultatet i fråga 2 baseras på ”förståelsen”, ”motivationen” och ”förklaringen”.

Förståelsen har ökat hos eleverna, de upplever att arbetet med KASAM i utbildningen har gett en större förståelse för hela människan. Det har blivit viktigt att kunna sin teoretiska bakgrund för att förstå samband i kroppen och människans livsprocess med både det friska åldrandet och det sjuka åldrandet. Eleverna tänker nu mer utefter ett salutogent synsätt. De kan se det friska hos människan, de läser om den friska människan för att förstå den sjuka. Eleverna upplever att de har blivit mer lyhörda för vårdtagarens behov. Kunskapen av begreppet KASAM har gjort arbetet roligare.

(Citat från fråga, 5, 7, 9, 11 och 12)

”Att man ger människor tid när man jobbar med dem. De behöver gå igenom sina problem, bemöta dem där de är” (E 4).

”Att vara lyhörd för det lilla. En meningsfull taktil beröring, en promenad i en skog, det goda samtalet, är kanske viktigare än att göra en sysselsättning. Allt detta är KASAM för mig i yrkeslivet” (E 5).

”Jag har fått större förståelse för de vårdtagare som har ett specifikt behov. Nu har jag vårdtagarens vilja mer i centrum” (E 3).

Motivationen förefaller att ha fått ökad betydelse med hjälp av begreppet KASAM. Eleverna känner sig mer motiverade att läsa teori för att på det sättet göra kopplingar mellan teori och sin kommande yrkesroll. De har också upptäckt att det är viktigt att motivera vårdtagaren till att uppfylla sina individuella mål och behov i det dagliga livet. Att motivera eller ”coacha” en vårdtagare upplevs som lättare för eleverna om det finns en teoretisk bakgrund att luta sig på.

Påverkan av KASAM blir så naturlig, man kan se den lilla möjligheten, det är meningsfullhet. Det lilla kan vara den vackra röda tomaten i kost och nutrition” (E 5).

”Jag ser nu hela människan, jag motiverar och uppmuntrar vårdtagaren och jag intresserar mig mer för människan” (E 1).

”Vi har ett begrepp att sätta på det man gör. Ta t ex en patient som är omotiverad till rehabilitering. Då ställer jag mig frågan, varför är denna patient så? Tar reda på orsaken till omotivationen” (E 7).

En teoretisk anknytning gör vi här till Antonovsky och hans ”motivationskomponent” som är meningsfullheten. Det är viktigt att i livet vara engagerad och delaktig. I våra liv bör det

finnas något som gör livet meningsfullt att leva. Specialistundersköterskorna med inriktning mot vård av äldre har läst om Antonovsky och hans teori KASAM i sin utbildning och kan utifrån det synsättet motivera vårdtagaren att hitta det meningsfulla i livet.

Förklaring Vi tolkar att eleverna av begreppet KASAM får en tydligare förklaring på teorins koppling och kan förklara för vårdtagaren att han/hon har rätt till ett innehåll i livet. Eleverna verkar se mer vikten av att förstå vårdtagarens önskan och vilja. De har fått ökad lyhördhet till människan i vård och omsorg. De inser vidden av noggrann information och förklaringar till vårdtagaren. De har fått ökad förståelse av vårdtagarens situation för att de kan reflektera och därmed få en förklaring av sammanhanget.

”Jag har lärt mig att reflektera och ha intresse för sammanhang. Man har blivit mer nyfiken på vårdtagaren som man jobbar med. Jag bemödar mig att ta reda på vilket liv de haft. Försöker att hitta den röda tråden som är meningsfull” (E 2).

”Jag förklarar noggrannare vad som kommer att hända, så att de verkligen förstår sin situation och att vårdtagaren kan påverka sin egen situation, de får själva tycka saker” (E 6).

”Cellen är ursprunget till allt, sjukdomar, mediciner mm. det blir en logisk följd. Man får en förklaring på vad som kommer sen” (E 3).

För att koppla resultatet till Vygotskijs teori (eller ett sociokulturellt perspektiv) säger teorin att vårt medvetande formas genom kommunikation, språket är ett kollektivt redskap. Därför är det viktigt att vårdpersonalen är medvetna om att språket är ett redskap som används i kommunikationen med vårdtagare. En god kommunikation mellan vårdtagare och vårdpersonal skapar en trygghet hos båda parter och det blir då lättare att ge uttryck för önskemål och behov.

6.3 På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten?

Resumé fråga 3: I vår sista fråga har vi tolkat att helheten och att förstå sammanhanget som viktiga begrepp i yrkesverksamheten. Mot bakgrund av intervju svaren förefaller det som om eleverna känner att de fått större förståelse för att vårdtagarna skall kunna påverka sin livssituation mer. Detta ser eleverna nu som en självklarhet. De ger uttryck för att de har fått ett mera genuint intresse för hela människan. Eleverna finner att de kan ge vårdtagaren en helhetssyn med hjälp av begreppet KASAM. De känner att de har blivit starkare som yrkesmänniska genom att arbeta med begreppet KASAM .

Det finns något mer meningsfullt än de fysiska behoven. Att kunna se det friska i en människa som är sjuk eller en vårdtagare som är dement. Eleverna kan lättare se när en motivering behövs och de kan motivera och förklara bättre i sin yrkesverksamhet.

Vi har funnit tre områden även här, som utgör det huvudsakliga resultatet i fråga 3. De är ”stärkt i sitt yrke”, ”förståelse av sitt sammanhang” och ”helheten”.

Stärkt i sitt yrke: I vår tolkning av denna fråga har vi kommit fram till att eleverna känner sig säkrare och starkare i sin yrkesroll. De finner arbetet mer intressant och en glädje i det de gör. Eleverna känner att de engagerar sig mer i människan. De använder sig av begreppet KASAM för att uppnå sin säkerhet och glädje i arbetet.

(Citat från fråga 7, 8, 9 och 11.)

”Har vårdtagaren inget sammanhang över situationen, kan det kännas hopplöst. Vi hjälper dem att få tillbaka motivationen. Jag känner att jag har blivit starkare av det här begreppet KASAM” (E 7).

”Att inte bara skriva det som skall skrivas, det är inte bra om man inte är intresserad av människan. Jag reflekterar mer nu, försöker få en mer bakgrund i mitt jobb” (E 2).

Att hitta startknappen på det jag skall jobba med för att jobbet skall bli så bra som möjligt. Det gäller även att jag själv får ut så mycket som möjligt av mitt jobb” (E 2).

Förståelse av sitt sammanhang: Vårdtagaren behöver en förståelse av sitt sammanhang. Det visar sig i tolkningen att eleverna nu mer kan se vårdtagarens egna möjligheter. Det gäller att ta vara på möjligheterna och se det friska hos vårdtagaren. Vårdtagaren behöver motiveras och påminnas om sin situation för att få ett sammanhang. Eleverna inser att vårdtagaren behöver begripa varför, skall kunna hantera sin egen situation och kanske behöver vårdtagaren hjälp med att finna en meningsfullhet.

”Det är på responsen jag kan se. Glimten i ögat, den här responsen att jag har lyckats med meningsfullheten och sammanhanget i interaktionen mellan människor” (E 5).

”På jobbet kommer KASAM till nytta. Att patienten har sammanhanget klart för sig. Att de får rätt information” (E 7).

”Man tänker på de salutogena hela tiden. Man har blivit mer uppmärksam på detaljer, man kan sätta ord på dem. Så här, det är en känsla av sammanhang” (E 5).

Helheten: Analysen förefaller belysa att eleverna ser vårdtagarens egna möjligheter i begreppet KASAM. Eleverna finner att de kan ge vårdtagaren en helhetssyn på ett bättre sätt. De har även själva fått en ökad förståelse för helheten i utbildningen. Helhetens betydelse har ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten. Det vi kan tolka ur svaren är att de nu kan sätta ord på sammanhanget och beskriva varför. De kan relatera sammanhanget till begreppet KASAM. De tolkar sammanhanget som hela livsprocessen. Det är ett sätt att betrakta omvärlden på, eller det är ett sätt att leva.

”Förståelse av sammanhang, nu kan jag sätta ord på det. Nu vet man varför. KASAM har hjälpt till med det” (E 1).

”Alla har rätt att få ett sammanhang i sitt liv. Det är en mänsklig rättighet att kunna påverka sig själv och sitt egna, detta står även i WHO i de mänskliga stadgarna. Det är KASAM” (E 6).

”Nu är det lättare att klara motgångar och hinder. Jag kan hantera verkligheten, hitta lösningar och finna meningsfullheten” (E 3).

En teoretisk anknytning gör vi här till Marton mfl (1977) som menar att den holistiska formen av lärande speglar ett djupinriktat lärande. Finns en holistisk syn på lärande i studierna skapas förutsättningar för eleverna att erfara hur delarna i utbildningen formar en helhet och man lär sig något om verkligheten. Dessa forskare menar också att om det finns ett specifikt intresse för något så skapar det en inre motivation som leder till ett holistiskt lärande. Eleverna har ett intresse för att se helheten både i undervisningen och i sitt arbete med vårdtagarna. De strävar efter att se helheten och sammanhangen, detta bidrar till att de verkligen uppskattar sin utbildning, tycker det är roligt och ser glädjen i att lära sig ny kunskap.

6.4 Sammanfattning resultat

Resultatredovisningen förefaller belysa hur helheten kan förstås genom att använda KASAMs begrepp som innehåller begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet för att eleverna skall få ett sammanhang i det de gör och en koppling av teorin till praktiken. Vi tolkar att de har fått en förståelse för helhet i sitt yrkesliv tack vare begreppet KASAM.

Begreppet KASAM används som en röd tråd genom hela teoriundervisningen. Eleverna ger uttryck för att de använder sig av KASAM i teorin i de flesta kurser. De gör reflektioner från praktiken och använder sig av begreppet KASAM för att förstå innebörden i sin praktiska yrkesverksamhet. De teoretiska ämnen som ingår i kursen har en relation till deras praktiska yrkesliv och eleverna säger sig nu ha fått en större förståelse av att se hela människan i vårdarbetet.

Ur resultatet kan vi utläsa att eleverna nu också kan reflektera mer över det salutogena (friska) synsättet. De har nu lättare att motivera och förklara för sina vårdtagare *varför*. De har blivit medvetna om vårdtagarens KASAM, hur viktigt det är att som vårdpersonal ta hänsyn till vårdtagaren och dess vilja. Eleverna anser att de fått en större förståelse och ett mer genuint intresse för människan. Lyckas de med att skapa ett sammanhang för vårdtagaren kommer motgångarna lättare att klaras av. De har fått en ökad arbetsglädje och de har blivit stärkta i sin yrkesroll. Dessutom finner vi i detta resultat att eleverna med hjälp av KASAMs synsätt blivit mer medvetna om sitt eget KASAM, hur de hanterar olika svåra situationer på arbetet, hemma och med vänner.

Eleverna ger även uttryck för att begreppet KASAM har varit till stor nytta för dem i undervisningen. Får eleverna använda begrepp som är enkla att hantera och förstå, så ges det

större möjlighet att förstå hela sambandet av undervisningen. Eleverna erfar att det de lär sig i undervisningen kan de koppla till sitt yrkesliv i vård och omsorg.

Vår förförståelse i undersökningen var att eleverna använde sig mycket av begreppet KASAM i undervisningen. Vi visste om att lärarna ofta relaterade begreppen från KASAM och att det salutogena inom äldreomsorgen är på väg att bli ett mycket användbart synsätt.

7 Diskussion

Vår diskussion delas upp i metoddiskussion och resultatdiskussion. I metoddiskussionen diskuterar vi den metod vi använt i vår undersökning. Efter det kommer en resultatdiskussion där vi bland annat diskuterar om vi fått svar på våra frågor. Till sist avslutar vi med hur vi ser på KASAM efter vår undersökning.

7.1 Metoddiskussion

När vi som blivande lärare med inriktning mot vård och omsorg bestämde oss för att studera begreppet KASAM och hur det används i undervisningen i KY-utbildningen för specialist undersköterska inom vård av äldre, kändes metodvalet med halvstrukturerade frågor med öppen ansats naturligt. Vi valde en kvalitativ metod för att få ut så mycket som möjligt av intervjuerna där vi kunde tolka och förstå vad eleverna gav uttryck för i intervjuerna.

Ett problem vi stötte på var att alla utvalda elever befann sig på en LIA (praktik) period och av sekretess-skäl blev vi tvungna att be lärarna kontakta eleverna vid deras LIA besök. Lärarna lämnade vid besöket ut presentationsbrev och information om att vi ville träffa eleverna för en intervju. Vi var tvungna att genomföra intervjuerna strax innan jul och man kan anta att eleverna var upptagna med annat, därför var det svårt att genomföra intervjuerna. 7 av 9 elever blev intervjuade, en elev valde att avstå och en elev kom vi ej i kontakt med.

Vi spelade in intervjuerna på band som vi sedan skrev ut och bearbetade. Vårt val att göra intervjuer gav ett intressant material att bearbeta som var både tidskrävande och svårt. Vi valde att bearbeta materialet från intervjuerna enskilt för att sedan göra en gemensam jämförelse av vår bearbetning och analys. Vi anser att detta ökar tillförlitligheten i vår studie då vi kan jämföra våra individuella tolkningar.

I vår intervjuguide som bestod av 14 frågor där alla hade en anknytning till begreppet KASAM, uppkom det under intervjuerna två frågor som uppfattades svårtolkade från elevernas sida, fråga nr 8 och fråga nr 12 (se bilaga 2). Dessa frågor är otydliga för att flera liknande frågor ställs i samma fråga. Vi kunde ändå se vissa kopplingar i svaren till problemfrågorna i syftet.

7.2 Resultatdiskussion

Aaron Antonovskys teorier grundar sig på det salutogena synsättet, vilket innebär att bevara det friska, trots påfrestningar som vi utsätts för i livet. Ur det salutogena utvecklades begreppet KASAM (Känsla av sammanhang) med dess huvudkomponenter: ”begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet”. Alla komponenterna behöver ingå för att människan skall få en känsla av sammanhang.

Våra intervjufrågor till KY - eleverna (på kursen för specialistundersköterska i vård av äldre på Studium klass KY 4 i Göteborg) ställdes för att få svar på våra frågor:

1. På vilket sätt används begreppet KASAM i utbildningen?
2. Vad uppfattar eleverna att de lär sig med hjälp av begreppet KASAM i sin utbildning för att de skall få en koppling mellan den teori de läser i utbildningen och den kommande yrkesverksamheten?
3. På vilket sätt har kunskapen om begreppets innebörd ändrat tanke och arbetssätt i yrkesverksamheten hos KY – eleverna?

Vi har fått svar på våra frågor, den första på vilket sätt KASAM används, ger oss ett stort uppslag av möjligheter. Att göra reflektioner, att kunna relatera och att kunna se det friska. Ett annat ”sätt” är att begreppet KASAM bidrar till en integrering av teori och praktikförståelse. Begreppet KASAM verkar ligga som en grund för att eleverna skall få helheten i undervisningen och en helhetssyn på människan.

Den andra frågan är också väl besvarad. KASAMs innebörd, de enkla begreppen, bidrar till att göra en koppling mellan teorin och praktiken. Eleverna har fått en egen motivation och kan lättare motivera. De har fått en förklaring på sammanhanget, både för sig själva och att det är viktigt ur vårdtagarens synvinkel. Med KASAM upplever de att de fått en ökad förståelse för hela människan.

Den sista frågan var den som gjorde oss (till och med) förvånade över hur stor kraft innebörden av begreppet KASAM haft för att eleverna har ändrat tanke och arbetssätt. Tanken och arbetssättet är verkligen förändrat i positiv riktning. Mycket starkt kan det utläsas i svaren att de verkligen fått en större förståelse och ett mer genuint intresse för människan. Eleverna har fått en ökad medvetenhet om livskvalitén både i sitt yrke gentemot vårdtagaren och i sitt eget liv. Eleverna söker det friska (salutogena), hos en människa som är sjuk.

Undersökningens styrka är de välmotiverade svaren till vår tredje problemfråga, men även de två första frågorna har gett oss svaren på det vi sökte.

Undersökningens svaghet är att vissa av intervjufrågorna går in i varandra, att de helt enkelt var för lika. Vissa frågor var svåra att förstå, vi fick en stor variation i svaren, som i och för sig gick att tolka, men frågan borde ha förenklats. Någon fråga var bara av kvantitativ art och är därför inte medtagna i resultatet.

Mot bakgrund av denna studies resultat, dvs. såväl litteratur som empiri förefaller det som att KASAMs begrepp har underlättat kopplingen och förståelsen av teorin som eleverna läser och sin yrkesverksamhet, (på utbildningen för specialistundersköterska med inriktning mot vård av äldre).

Den genomgående positiva syn av användandet av KASAM och att eleverna menar att KASAM gick som en röd tråd i utbildningen, bör vara värdefullt att ta vara på. Flertalet av eleverna tycker även att KASAM kan användas i alla utbildningar som har med ”människor att göra”. Våra nyfunna kunskaper kan möjligen användas i t ex fortbildning för vårdlärare.

Kommentar: Alla elever upplevde att KASAM ingår eller kan ingå i alla delkurser, trots att alla kurser ännu inte var genomförda i utbildningen. Nästan alla elever beskrev att i t ex kursen ”kost och nutrition” ses kopplingen av teori till praktik. Det viktiga för eleverna var att de genom sin ökade teoretiska kunskap lättare kunde förklara för vårdtagaren om bakomliggande orsaker till vikten av god nutrition.

7.2.1 Hur vi ser på KASAM

Idag är KASAM på frammarsch inom omsorgen och äldrevården, det påverkar hur vi arbetar med människan. Vi tror att detta tankesätt även kan ha stor framgång i slutenvård och inom vårdpedagogik. Det är även i slutenvården viktigt att vårda hela människan. Det är också nödvändigt för all vårdpersonal att hjälpa patienten att se hela vårdkedjan så att det blir ett sammanhang av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Om begreppet KASAM har påverkat KY - eleverna så mycket som de ger uttryck för i intervjuerna är detta en intressant pedagogik för vårdelever. Att genom tankesättet och med hjälp av begreppet KASAM ha ändrat sitt synsätt på människan, sig själv och arbetet, är det ett sätt som är mycket bra att arbeta med i utbildning för att nå pedagogisk framgång. Alla utbildningar inom vård och utbildning borde sträva efter att arbeta med KASAM som ett verktyg för att lättare få eleverna förstå kopplingen mellan teori och yrkesverksamhet och på det sättet skapa en ”känsla av sammanhang”.

Många av eleverna vi intervjuat hade inte mött begreppet KASAM innan de började på KY-utbildningen men under utbildningens gång beskriver de att de blev mer och mer medvetna om begreppets storhet och innebörd. Några av eleverna berättade att de hört berättas om problemskolor och ungdomar i problemområden som med hjälp av KASAM och tankesättet kring begreppet har bidragit till minskad brottslighet och problem i dessa områden och skolor.

I ett fortsatt vetenskapligt arbete hade det varit intressant att fortsätta forska om samband mellan KASAM och vårdteorier. En intressant koppling kan vara Virginia Henderson och hennes teori om att sjuksköterskan skall reflektera över patientens behov. Katie Erikssons är en annan omskriven vårdteoretiker som beskriver en teori som handlar om att se människan som en helhet och människans existentiella problem. Ännu en intressant teoretiker är Patricia Benner och det centrala i hennes teori är omsorg, att bry sig om patienten. Det viktiga är då patientens kontext (sammanhang) och bemästrande (coping) av sin livssituation för att uppnå god hälsa.

Under detta examensarbete har vi mött KASAM på många olika sätt. Vårt intresse för begreppet har ökat och bidragit till att söka mer kunskap om KASAM. Fortfarande finns det mycket att läsa i ämnet och det finns mycket forskning kvar att göra.

8 Referenser

Böcker

- Almvärn, P.-E. & Fäldt, C. (2001). *Idrott och hälsa*. Lund: Studentlitteratur. (Naryana press Danmark)
- Antonovsky, A. (1987). (Jossey-Bass Inc., Publishers). *Hälsans mysterium*. (2:a uppl.) 1991, 2005. Stockholm: Natur och kultur.
- Dewey, D. (1985). by the Board of Trustess, Southern Illinois University. *Demokrati och utbildning*. (1:a uppl.) (1997). Göteborg: Daidalos AB.
- Egidius, H. (1999). *Pedagogik för 2000-talet*. (3: utgåvan) Falun: ScandBook AB.
- Ellström, P.E. (1992). *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet*. Stockholm: Allmänna Förlag.
- Ellström, P. E., Gustavsson, B., Larsson, S. (1996). *Livslångt lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Forsell, A., Lindström, L., Sundgren, G., Säljö, R. (2005). *Boken om pedagogerna*. (5:e uppl.) Stockholm: Liber AB.
- Frennberg, S., Sondén, M. (1990). *Svenska från grunden*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hedin, A., Svensson, L. (1997). *Nycklar till kunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Illeris, K. (2001). *Lärande i mötet mellan Piaget, Freud och Marx*. Lund: Studentlitteratur.
- Klang Söderkvist, B. (2001). *Patientundervisning*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik: den professionellt genomförda intervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindblad, I.B. (1998). *Uppsatsarbete en kreativ process*. Lund: Studentlitteratur.
- Marton, F., Hounsell, D., Entwistle, N. (1986). *Hur vi lär*. [Kristianstad: Kristianstads boktryckeri AB.]
- Starring, B., Svensson, P.G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukat, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.

Thång, P.O. (1997). (Mäkitalo, Å., Olsson, L.E.). *Vuxenpedagogik i teori och praktik, (Statens offentliga utredningar 1997:158 Utbildningsdepartementet.)* [Stockholm: Norstedts tryckeri AB].

Utbildningsrapport

Ekblad, S. (1998). *Handlar det om vilka "kulturella glasögon" vi ser med? (Röster om KASAM – huvudtitel)* Forskningsrådsnämnden i Stockholm. Uppsala: Ord och vetande AB.

Kumlin, T. (1998). *En närsynt läsning av den salutogenetiska modellen. (Röster om KASAM – huvudtitel).* Forskningsrådsnämnden i Stockholm. Uppsala: Ord & Vetande AB.

(Lundborg, E.G.), Larsson, S., Öberg, M., Roselius, S., Thång, P.O., Odehem, I., Samanni, B. (1997). *Pedagogik för vuxenutbildning?* Kunskapslyftskommittén/Lärarytbildningskommittén. (Dokumentation från en hearing i Rosenbad den 10 oktober 1997.) Regeringskansliets offsetcentral Stockholm.

Svartvik, L., Nilsson, P. (1998). *Antonovsky i sitt sammanhang. (Röster om KASAM – huvudtitel)* Forskningsrådsnämnden i Stockholm. Uppsala: Ord och Vetande AB.

Internet

<http://www.kyakademin.se> (Hämtat 061128)

<http://www.kymyndigheten.se> (Hämtat 041015)

<http://www.regeringen.se/sb/d/2508> (Regeringskansliet, utbildning och kulturdepartementet, (Myndigheten för skolutveckling, hämtat 061128)

<http://www.vr.se/huvudmeny/arkiv/2000/tvarsnittnr32000> (Hämtat 061206)

Bilaga 1

061123

Hej!

Här kommer ett brev från Camilla Eide och Annika Skogsborn, (jag som var lärarkandidat hos Inger, Annette, Anci, och Eva i våras).

Som Du säkert kommer ihåg studerar vi till vård och omsorgslärare på korta lärarprogrammet, Göteborgs universitet. Nu är vi inne på vår sista termin vilket innebär att vi skall göra vårt examensarbete, en uppsats på 10 p som skall handla om KASAM.

Vi undrar nu om Du skulle kunna hjälpa oss? Får vi göra en intervju med Dig, där vi kommer att ställa några frågor kring begreppet KASAM och hur ni arbetat med det i undervisningen? Intervjun beräknas ta 15-30 minuter. Vi bifogar frågorna så att Du kan fundera på dem i lugn och ro. Intervjuerna är naturligtvis anonyma.

Vår förhoppning är att vi skall kunna genomföra intervjuerna de närmsta veckorna. Vi kontaktar Dig via telefon inom den närmaste tiden för mer information.

Har Du några funderingar, ring gärna.

Annika Skogsborn. (telefonnummer och emailadress)

Camilla Eide (telefonnummer och emailadress)

Tack för hjälpen!

Med vänlig hälsning Annika och Camilla

Bilaga 2

1. Vad innebär begreppet KASAM för dig, kan du förklara?

2. Hur har du arbetat med KASAM under denna KY-utbildning?

3. Har du mött begreppet i andra situationer utanför utbildningen?
 - -I så fall var eller vilken situation och hur?

4. På vilket sätt har lärarna systematiskt lagt in KASAM i undervisningen?

5. Hur har du uppfattat att KASAM använts i undervisningen, i vilka kurser?
 - a. gerontologi
 - b. anatomi och fysiologi
 - c. Kommunikation
 - d. Kost och nutrition
 - e. LIA, (lärande i arbete)
 - f. Omvårdnad av person med geriatrisk sjukdom
 - g. Omvårdnad och omsorg av person med demenssjukdom
 - h. Omvårdnad och omsorg med person med psykiatrisk sjukdom
 - i. Omvårdnads och omsorgskunskap, etik och estetik
 - j. Organisation och ledarskap
 - k. Rehabilitering
 - l. Vårdpedagogik
 - På vilket sätt i så fall?

6. Kan du minnas några fler tillfällen där ni diskuterat KASAM?
 - -I så fall vilka?

7. Hur ser du ett samband med att använda begreppet KASAM mellan teorin i utbildningen och ditt yrkesliv? Ge något exempel?

8. På vilket sätt har arbetet med KASAM påverkat din förståelse av sammanhang och i så fall, vilket/vilka sammanhang?

9. På vilket sätt har du fått konkret nytta av tankesättet KASAM i ditt arbete med vårdtagare/omsorgstagare? Arbetar du på ett annat sätt nu än tidigare?
 - -I så fall hur?

10. På vilket sätt anser du att begreppet KASAM kan användas i andra utbildningar (ej vård och omsorg)?

11. Vad är det mest intressanta med KASAM, är det något speciellt som tilltalar dig?

12. Ge exempel där du ser ett sammanhang med det du gör på lektionerna, ser du meningen med det du gör på lektionerna?

13. Tror du att begreppet KASAM hjälpt till att få en helhet i utbildningen?
 - -I så fall hur?

14. Har du hört om begreppet KASAM innan du började denna utbildning?